

Wstęp

O Profesor Annie Kwak

Jubileusz profesor Anny Kwak jest okazją do przypomnienia ważnych faktów z Jej życia naukowego oraz wątków teoretyczno-badawczych podejmowanych w licznych publikacjach. Bez wątpienia profesor Anna Kwak jest jedną z najważniejszych badaczek wnoszących wkład w rozwój nauki o rodzinie, z dorobkiem cenionym w Polsce i za granicą. Od 1972 roku jest związana z Uniwersytetem Warszawskim, najpierw z Instytutem Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, a następnie z Instytutem Stosowanych Nauk Społecznych. W obu instytutach wraz z profesor Marią Ziemską współtworzyły Zakład Psychospołecznych Badań nad Rodziną, nadając wiedzy o małżeństwie i rodzinie status dyscypliny naukowej i umieszczając problematykę rodziny w programie studiów wyższych. W latach siedemdziesiątych były to działania pionierskie, dzisiaj tematyka małżeństwa i rodziny jest stałym elementem wielu kursów uniwersyteckich w Polsce. W 2006 roku profesor Anna Kwak przejęła kierownictwo Zakładu, a później przekształciła go w Katedrę Studiów Rodziny i Patologii Społecznej. Przez wiele lat wykładała także w Wyższej Szkole Ekonomiczno-Humanistycznej w Skierniewicach i Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie.

Centrum badawczych zainteresowań profesor Anny Kwak stanowi rodzina, a interdyscyplinarne podejście do badań nad nią jest nieodłącznym elementem Jej poszukiwań naukowych. Wprowadzała tematykę stosunków interpersonalnych i, szerzej, diagnozy rodziny w obszar rozważań teoretycznych oraz analiz empirycznych. Uczestniczyła w pracach (prowadzonych przez profesor Marię Ziemską) nad przygotowaniem narzędzia do badania postaw rodzicielskich i relacji międzyosobowych w rodzinie. Jest współautorką opracowania psychometrycznego pierwszego krajowego kwestionariusza do pomiaru postaw rodzicielskich matek i ojców. Uczestniczyła również w psychometrycznym opracowaniu kwestionariusza

ustosunkowań w rodzinie, narzędzia pozwalającego na uchwycenie postrzegania wzajemnych relacji między małżonkami oraz między rodzicami i dziećmi.

Zasadniczym aspektem prowadzonych przez profesor Annę Kwak badań w latach 1980–1990 była analiza układu stosunków rodzinnych wynikających z percepcji relacji w diadach rodzinnych. Ten sposób badania rodziny, rozwijany pod koniec lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w USA i Kanadzie, został wykorzystany w monografiach *Stosunki międzyosobowe w rodzinach młodzieży z wysoką i z niską samoakceptacją* (Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1983) oraz *Wież osobowa w rodzinach rekonstruowanych* (IPSiR UW 1990).

Dla profesor Anny Kwak rodzina jest obszarem najważniejszych dokonań twórczych. Podejmowane tematy badań wiążą się z poznawaniem znaczenia rodziny w perspektywie doświadczanych problemów oraz rzeczywistych zmian wynikających z przyjmowanych ogólnych rozwiązań społeczno-prawnych. Jeden z zakresów badawczych miał związek z wpływem choroby dziecka na rodzinę. W ramach wieloletniej współpracy z Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie realizowała temat dotyczący funkcjonowania i jakości życia rodziny w sytuacji przewlekłej i zagrażającej życiu choroby dziecka, wyniki zostały opublikowane w wielu artykułach naukowych. W odrębnym nurcie analiz profesor Anny Kwak znalazły się także postawy wobec zmian w prawie i edukacji, które odnosiły się do nowych rozwiązań w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, realizacji praw dorastających dzieci w środowisku rodzinnym oraz oczekiwań młodzieży wobec edukacji seksualnej. Wyniki badań na temat praw dziecka w rodzinie zostały przedstawione we współautorskiej (z Andrzejem Mościskierem) monografii *Rzeczywistość praw dziecka w rodzinie* (Wydawnictwo Akademickie Żak 2002). Inny projekt badawczy profesor Anny Kwak związany z dzieckiem dotyczył procesu usamodzielnienia wychowanków opieki zastępczej, zmian w założeniach prawnych tej opieki i zwrocie ku rodzinie pochodzenia. Rezultatem była praca pod Jej redakcją *Z opieki zastępczej w dorosłe życie. Założenia a rzeczywistość* (Instytut Spraw Publicznych 2006). Tematem kolejnej redagowanej przez profesor Annę Kwak publikacji stało się nowe spojrzenie na rodzicielstwo od strony samych rodziców, prawa, służb socjalnych. Wielopłaszczyznowość ujęcia oddają teksty zbiorowej monografii *Rodzicielstwo: między domem, prawem, służbami socjalnymi* (Wydawnictwo APS 2008). W 2011 roku ukazał się podręcznik akademicki (rozszerzony wydaniem w 2012) *W kręgu zagadnień pracy socjalnej* współredagowany przez Annę Kwak i Ewę Wyrwich-Hejduk (Wydawnictwo APS 2011, 2012). Oprócz takich pojęć, jak praca socjalna, pracownik socjalny znajduje się w niej także pojęcie rodziny, która stanowi nieodłączny element, bezpośrednio i pośrednio włączający się do pracy socjalnej.

Profesor Anna Kwak ma niezwykłą umiejętność wyszukiwania nisz w obszarze transformacji rodziny, tematów nowych, nieoczywistych, niepoddanych wcześniej eksplikacji naukowej. Od lat dziewięćdziesiątych zajmuje się socjologiczną analizą przemian rodziny współczesnej, różnorodnością typów i form życia rodzinnego, obserwuje i interpretuje złożoność globalnie przeżywanych rodzinności. Zaslugą Pani Profesor jest próba uchwycenia kierunku przeobrażeń rodziny polskiej na tle światowych zmian, dostrzeganie nowych zjawisk, jakimi stawały się alternatywne formy małżeństwa i rodziny. Tematykę tę otwiera książka *Rodzina i jej*

przemiany (ISNS UW 1994), z której niektóre wątki były kontynuowane i rozwijane w kolejnej – *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja* (Wydawnictwo Akademickie Żak 2005). Kohabitacja jest obecnie oczywistym faktem w życiu społecznym, budzącym spore zainteresowanie badaczy, jednak warto przypomnieć, że dyskusje naukowe na temat tego zjawiska zapoczątkowane zostały przez profesor Annę Kwak już w publikacji z 1994 roku. Kwestia dobrowolnej bezdzietności i relacje typu LAT są również podejmowane przez Autorkę w pracy *Współczesne związki heteroseksualne: małżeństwa (dobrowolnie bezdzietne), kohabitacje, LAT* (Wydawnictwo Akademickie Żak 2014). Nieco wcześniej wyszła inna monografia zbiorowa *Wielość spojrzeń na małżeństwo i rodzinę* pod współredakcją Anny Kwak i Marioli Bieńko (Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2012). Ten zbiór artykułów przedstawia małżeństwo i rodzinę z perspektywy teorii ewolucji i genetyki, socjologicznych i kulturowych przemian, teorii prawnych, jak również przyjmowanych rozwiązań przez twórców własnego modelu życia rodzinnego. Temat związków kohabitacyjnych i układów typu LAT jest ponownie rozważany, ale tym razem z perspektywy становienia bliskiego związku, w przygotowywanej do druku (na rok 2020) pracy współautorskiej z Mariolą Bieńko zatytułowanej *Publiczny i prywatny obraz bliskich związków*. Profesor Anna Kwak, opierając się na wywiadach przeprowadzonych z kobietami i mężczyznami żyjącymi w takich relacjach, przedstawia wymiary i funkcje bliskich więzi.

Podjęty w drugiej dekadzie XXI wieku nowy temat badawczy zaowocował współautorską monografią *Wciąż jeszcze w gnieździe rodzinnym? Socjologiczne spojrzenie na młodych dorosłych* wydaną w roku 2017 (Mariola Bieńko, Anna Kwak, Magdalena Rosochacka-Gmitrzak, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej). Książka ta wypełnia lukę w socjologicznych studiach na temat młodego pokolenia polskich mileniśców; dotyczy bowiem zjawiska „zasiedzenia się” w domu rodzicielskim przez młodych dorosłych, które w Polsce staje się coraz bardziej widoczne, a w społeczeństwach zachodnich jest jednym z oczywistych przejawów kultury ponowoczesnej. W części własnej tej pracy profesor Anna Kwak skupia się na poznaniu doświadczeń gniazdowników w ich dotychczasowych oraz planowanych związkach intymnych – małżeńskich lub nieformalnych oraz stosunku własnych rodziców do ich ewentualnego wejścia w związek. W artykułach na temat gniazdowania rozszerza wątek relacji z rodzicami i bycia nadal w domu rodzinnym.

Niezwykle ważnym wymiarem działalności naukowej profesor Anny Kwak jest współpraca naukowa z uniwersytetami zagranicznymi. Pełniąc w latach 1994–1997 funkcję kontraktorki i koordynatorki międzynarodowego projektu TEMPUS (JEP nr 07034-94) z tematem *Social Welfare Professionals for a Market Economy*, współpracowała z takimi ośrodkami uniwersyteckimi, jak University of Nottingham, School of Social Studies (Wielka Brytania), University College Cork, Department of Social Administration and Social Work (Irlandia), University of Umea, Department of Social Welfare (Szwecja). Pani Profesor organizowała wyjazdy studyjne, grupowe i indywidualne (dla pracowników oraz studentów Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych), zespoły badawcze, seminaria naukowe, warsztaty, konferencje w Warszawie, w których brali czynny udział koleżanki i koledzy z partnerskich ośrodków naukowych, pracownicy oraz studenci ISNS. Owocem projektu TEMPUS

stały się trzy publikacje – jedną z nich była zredagowana z Robertem Dingwallem monografia zbiorowa, wydana w Wielkiej Brytanii: *Social Change, Social Policy and Social Work in the New Europe* (Ashgate 1998). Dwie kolejne prace zbiorowe wydane w Polsce to *Wybrane problemy pracy socjalnej* pod redakcją Anny Kwak (Wydawnictwo Tepis 1996) oraz *Edukacja do pracy socjalnej* współredagowana z Andrzejem Mościskiem (Wydawnictwo Tepis 1997).

Koniec lat dziewięćdziesiątych to kontynuacja współpracy międzynarodowej profesor Anny Kwak, tym razem w roli ekspertki. W latach 1998–1999 brała udział w angielsko-portugalskim projekcie Joint Research Programme o temacie *Family Law and Social Policy*, co wiązało się z aktywnym udziałem w kongresie dotyczącym rodziny w Oporto (Portugalia) oraz konferencji poświęconej rodzinie na Uniwersytecie w Nottingham (Wielka Brytania). Następne dwa lata (1999–2000) to realizacja grantu w ramach The Polish Research Partnership Programme na temat *Patient and Family Responses to Cystic Fibrosis Genetic Technology*. Partnerem ze strony angielskiej był profesor Robert Dingwall z Uniwersytetu w Nottingham, w Polsce podjęto kontakty naukowe z placówkami medycznymi (Centrum Zdrowia Dziecka, Kliniką Pediatrii Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie, Kliniką Bronchologii i Mukowiscydozy w Rabce) oraz organizacjami (Fundacją Pomocy Rodzinom i Chorem na Mukowiscydozę „MATIO” w Krakowie).

W latach 2003–2005 profesor Anny Kwak realizowała z profesorem Gillian Pascall z Uniwersytetu w Nottingham grant również w ramach The Polish Research Partnership Programme (temat: *Gender Relation of Care: Parents and Social Policy in Poland*), co zaowocowało współautorską monografią *Gender Regimes in Transition in Central and Eastern Europe*, wydaną przez Policy Press (2005). Temat sytuacji kobiet z małymi dziećmi w polskich rodzinach był rozważany z punktu widzenia ich potrzeb i założeń systemowych w porównaniu z rozwiązaniami dostępnymi w innych krajach. Grant British Council przyniósł kooperację z badaczkami Christine Klenner i Simone Leiber z Institute of Economic and Social Research of the Hans Böckler Foundation. Przedstawione w publikacji zagadnienia na tyle zainteresowały badaczki z Niemiec, że z ich inicjatywy podjęta została krótka współpraca prowadząca do udziału autorek (Anny Kwak i Gillian Pascall) w dwóch konferencjach międzynarodowych i wydania artykułów w pracach zbiorowych w języku niemieckim i angielskim.

Uniwersytet jest miejscem, które stwarza przestrzeń nie tylko dla pracy bezpośrednio związanej z rozwojem nauki. Dla profesor Anny Kwak było ono zobowiązaniem się do współtworzenia, czyli podejmowania określonych funkcji. Realizuje je, pełniąc jeszcze w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji funkcję kierownika studiów zaocznych, a w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych – wicedyrektora ds. dydaktycznych. Była jednocześnie przewodniczącą komisji programowej ds. studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. W tym okresie zasiadała też w szerszych gremiach uniwersyteckich – Komisji Rektorskiej i Komisji Senackiej. Reprezentowała Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW na zewnątrz jako członkini zespołu ds. Programu Polityki Prorodzinnej przy Pełnomocniku Rządu do Spraw Rodziny w latach 1998–1999 oraz jako członkini Opiniodawczo-Doradczej

Rady Naukowej przy Rzeczniku Praw Dziecka od 2003 do 2005 roku. Jest wieloletnią ekspertką w programie Unii Europejskiej Leonardo da Vinci oraz krajową promotorką ECTS/DS w programie edukacyjnym koordynowanym przez European University Association (EUA). W Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych UW przejęła (po odejściu na emeryturę profesor Marii Ziemskiej) odpowiedzialność za ścieżki specjalizacyjne ukierunkowane na zagadnienia życia rodzinnego na studiach pięcioletnich, a później pierwszego oraz drugiego stopnia. Jest stałą członkinią Rady Wydziału oraz Rady Naukowej Instytutu. Od roku 2012 pełni funkcję przewodniczącej Rady Naukowej ISNS i przewodniczącej komisji do przeprowadzania przewodów doktorskich (oraz habilitacyjnych, do czasu przekazania uprawnień na Wydział).

Ten krótki opis to zaledwie zarys bogatego dorobku profesor Anny Kwak, którego wspólnym mianownikiem jest eksploracja przemian współczesnej rodziny. Pani Profesor jest redaktorką i współredaktorką wielu prac zbiorowych i tematycznych tomów czasopism naukowych (*Societas/Communitas*), autorką ponad stu artykułów naukowych. Jej teksty ukazały się nie tylko w języku polskim, ale także w językach angielskim, niemieckim, francuskim i włoskim. Jej działalność naukowa mieści się w obrębie socjologii małżeństwa i rodziny, podejmuje ona badania na różnych etapach cyklu życia jednostki, z uwzględnieniem rodzin pełnych, rozwiedzionych, rekonstruowanych, analizując problem z poziomu osoby, rodziny i instytucji społecznej, w różnych sytuacjach życiowych. Jej empiryczne i teoretyczne rozważania poszerzają rozumienie percepcji postaw i ról rodzicielskich, rodzicielstwa jako takiego, więzi i stosunków rodzinnych, także w kontekście prawnym – w odniesieniu do praw dziecka w rodzinie, w sytuacji rozvodu, separacji czy adopcji, i od kilku dekad przybliżają zjawisko kohabitacji. W swoich dociekaniach postrzega rodzinę w powiązaniu z mezo- i makrostrukturami, czego odzwierciedleniem jest zainteresowanie problematyką pracy socjalnej (np. zagadnienia opieki zastępczej w procesie usamodzielnienia młodych ludzi), zmianą społeczną i przeobrażeniami polityk społecznych dokonujących się w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej w zakresie aktywności kobiet na rynku pracy oraz możliwości łączenia pracy zawodowej i macierzyństwa. Jej teksty potwierdzają też świadomość konieczności historycznego myślenia w socjologii, wychwytyują i interpretują przeszłe obrazy rodzinne, bacznie analizują współczesność i odważnie przyglądają się przyszłości. Nie są bez znaczenia dla odbiorców, stają się bodźcem do podejmowania własnych badań przez kolejne pokolenia naukowców, zwracają uwagę na nowe zjawiska, inspirują, pobudzają do dyskusji, uczą poprawności pojęciowej. Pani Profesor dzieli się swoją wiedzą teoretyczno-badawczą i własnymi rozważaniami, uczestnicząc w licznych konferencjach naukowych w kraju i za granicą.

Po wielu latach współpracy w Katedrze Patologii Społecznej i Studiów Rodziny chcemy podkreślić, że profesor Anna Kwak to naukowiec i człowiek niezwykle, ciekawy świata, przyjazny ludziom, odważny, prawy. Jest postacią znaczącą w świecie nauki, a zarazem niezwykle skromną, nie przywiązuje wagi do ceremonialnych wyrazów uznania. Ta rzadko spotykana cecha sprawiła, że redaktorki książki długo musiały przekonywać Jubilatkę do idei wydania niniejszego dzieła. A przecież tak wiele zawdzięczamy Pani Profesor, która z taktem i zrozumieniem podchodzi

do codziennych wyzwań w pracy Katedry. W życiu codziennym chętnie pomaga i wspiera, szanuje niezależność innych. Z konsekwencją egzekwuje dopełnianie obowiązków przez swoich współpracowników, jednocześnie z dumą i radością przyjmuje ich sukcesy. Służy swoim czasem, w którym udaje się jej pomieścić tak wiele spraw zawodowych, naukowych, ale i prywatnych. Profesor Anna Kwak bardzo ceni sobie spotkania ze studentami, te bardziej formalne, jak i te mniej oficjalne, gdy sami przychodzą podyskutować, podzielić się pomysłami. Sama charakteryzuje się pracowitością, kreatywnym podejściem do analizy rzeczywistości, twórczym zapałem, niechęcią do powielania schematów czy – szerzej – jakichkolwiek dróg na skróty. Jest odpowiedzialna za słowa i właściwy przekaz interpretacyjny uzyskiwanych wyników, za rzetelność w pracy naukowej. Podobną formułę działania stara się przekazać licznym magistrantom, doktorantom – dziś pracownikom naukowym, pracownikom instytucji administracji państwowej, organizacji pozarządowych, także ze świata biznesu i mediów. Co roku czerpie siły do tak intensywniej aktywności w ukochanych górach. Wiele lat pracy nie osłabiło jej siły i entuzjazmu do realizacji kolejnych projektów naukowych. W wielu kwestiach bezkompromisowa, niekiedy uparcie broniąca własnych poglądów, lecz zawsze pełna szacunku, jeżeli chodzi o relacje i wybory dokonywane przez otaczających Ją ludzi.

O publikacji dedykowanej Profesor Annie Kwak

Księga jubileuszowa powstała jako wyraz uznania dla przebiegu kariery oraz dorobku Pani Profesor Anny Kwak, zawiera teksty napisane przez Jej współpracowników, specjalistów z dziedziny nauk społecznych badających rodzinę w różnych kontekstach społeczno-kulturowych, doktorantów, byłych studentów. Wraz ze współautorami jesteśmy dumni z nieustającej możliwości inspirowania się Jej pracami badawczymi poświęconymi rodzinie. Dwadzieścia dwa rozdziały w prezentowanej księdze nawiązują do prac oraz zagadnień poruszanych przez Annę Kwak w różnorodnym zakresie, jednak Jej wkład w rozwój socjologii rodziny jest widoczny w każdym z proponowanych tekstów.

Książka składa się z czterech części. Pierwsza z nich, „**Praktykowanie rodziny: różnorodność versus równość**”, skomponowana została z sześciu rozdziałów. Otwiera ją tekst autorstwa **Krystyny Słany** zatytułowany *Różnorodność typów rodzin, różnorodność praktyk w rodzinach*. Autorka kładzie w nim akcent na społeczną konstrukcję i historyczną zmienność rodzin, zaznaczając brak jednej, „naturalnej” jednostki i obecność wielu poziomów różnorodności rodzin oraz ich przejawów. Dyskutowane są tu między innymi zagadnienia ważności rodziny i „kariery rodzinnej”, przemiany zachodzące w intymności i emocjonalności wiodące do „kruchości związków”, fenomen pluralizacji rodzin. Artykuł **Iwony Taranowicz** pt. *O rodzinie współczesnej i jej kształtowaniu* słów kilka proponuje spojrzenie na rodzinę jako podstawowy układ reprodukcyjny, współczesną zmianę warunków dla reprodukcyjnych procesów oraz decyzje i związki rodzinne jako ich pochodne. Kolejny rozdział *Rodzina, co to takiego? – teoretyczne wymiary zróżnicowania w definiowaniu oraz badaniu rodzin* został napisany przez **Małgorzatę Sikorską**, która omawia

szczegółowo trzy zagadnienia: konkurencyjne sposoby postrzegania rodzin obecne w socjologii rodziny, różnice w definiowaniu rodziny oraz przejście z perspektywy bycia rodziną do praktykowania jej, a całość zamyka zapraszające do dyskusji pytanie o zasadność funkcjonującej obecnie nazwy „socjologia rodziny” jako współczesnej dyscypliny naukowej. W czwartym tekście *Znaczenie małżeństwa i rodziny współcześnie* **Małgorzata Szyszka** stawia sobie za cel zidentyfikowanie postrzegania małżeństwa i rodziny w kontekście wyboru lub konieczności/potrzeby jej tworzenia, koncentrując się na determinantach wchodzenia w związek małżeński i zakładania rodziny. Autorka odnotowuje jednocześnie uproszczenie artykułowanych założeń oraz węzłowość czy raczej graniczność prowadzonej argumentacji. *O korzyściach płynących z badań nad rodziną* pisze **Aldona Żurek**, wskazując na nieustanne uwikłanie ludzi w kontekst rodzinny, w nim upatrując kontekstu dla wyjaśniania pojęć takich jak indywidualizacja, autonomizacja czy deinstytucjonalizacja, ale i sposobności na pełniejsze zrozumienie kondycji współczesnego człowieka. Pierwszą część zamykają rozważania **Małgorzaty Fuszary** *Władza czy partnerstwo, równość czy dominacja w rodzinie*, w których autorka łączy zagadnienia związane między innymi z niedokończoną indywidualizacją, dawnymi i nowymi wzorami męskości, z relacjami władzy oraz podporządkowania między płciami w rodzinie.

Część druga dotyczy różnych aspektów funkcjonowania diady partnerów i została zatytułowana „**Para w procesie**”. Składają się na nią trzy rozdziały. **Ewelina Baczowska** w tekście *Intymność jako poszukiwanie siebie. Konsensualna nie-monogamia a akceptacja siebie oraz partnera* analizuje, na podstawie własnych badań jakościowych, oczekiwania jednostek wobec relacji intymnych i stawia tezę, iż tytułowa konsensualna nie-monogamia może być ujmowana jako remedium na problem kazualizacji intymności, rozumianej jako stale rosnące wymagania relacyjne, którym sprostać mogą jedynie osoby o wysokich kompetencjach adaptacyjnych. Drugi rozdział tej części to propozycja **Emilii Paprzyckiej i Edyty Mianowskiej** *Granice (nie)trwłości związku. Rozstanie jako kategoria analizy w badaniach nad współczesną parą intymną*. Na podstawie analizy własnych badań ilościowych Autorki dyskutują nad stopniowalnością weryfikowania relacji intymnych ze względu na charakter/status intymny związku (małżeństwo lub związek nieformalny) i jego staż. Udało im się również potwierdzić zależność odnotowaną między zgromadzonymi doświadczeniami w związkach a przyczynami stojącymi za decyzjami o ich zakończeniu oraz kontynuacją ich pomimo nieodczuwania satysfakcji. Trzeci rozdział tej części, *Definiowanie atrakcyjności – rola wyglądu i innych cech indywidualnych w doborze partnerskim w opiniach kobiet i mężczyzn* ma również charakter empiryczny. **Julita Czernecka** wskazuje na zakorzenienie najwyższej atrakcyjności interpersonalnej w swoistej fuzji Erosa i Psyche, co wiedzie do najsilniej odczuwanego przyciągania między partnerami, a w konsekwencji wpływa na decyzje o kontynuowaniu i rozwijaniu relacji.

Część trzecia, najobszerniejsza, poświęcona „**Publicznym i prywatnym obszarom rodzicielstwa**”, złożona jest z ośmiu rozdziałów analizujących różnych aktorów i procesy rodzicielstwa: oczywiście samo jego doświadczenie, rodziców, dzieci – ich choroby i „atrybutywność” w stosunku do małżeństwa, lecz także rodzicielstwo nieheteronormatywne. Rozdział pierwszy, napisany przez **Monikę Mynarską**,

artykułuje *Korzyści płynące z rodzicielstwa w perspektywie biegu życia* i dostarcza wglądu w uwarunkowania decyzji prokreacyjnych oraz w osadzenie ich w zmieniających się rolach rodzicielskich wraz z rozwojem dziecka, a także w odmiennościach związanych z rolami rodzicielskimi podyktowanych płcią. Autorka upatruje porządkujący potencjał w integrującym charakterze perspektywy biegu życia, zauważa trud takiej roli, lecz przekonuje o związanej z nią sposobności na pełniejsze rozumienie współczesnych przemian życia rodzinnego. Kolejny rozdział nosi tytuł *Wyrafinowane projekty, dawniej znane pod nazwą dzieci*. **Mariola Bieńko** sygnalizuje w nim problemy dotyczące zarówno dzieci, jak i rodziców w wyniku uwięzienia lub uwiedzenia przez pewnego rodzaju kult perfekcji, tendencje do intensyfikowania rodzicielskiego *performance*. Prowadzi to często do malejącej ilości społecznych doświadczeń w portfolio gromadzonym we współczesnym dzieciństwie oraz kolonizowania obydwu stron – dzieci i rodziców – przez przedstawicieli sfery eksperckiej. **Anna Linek** w rozdziale *Współcześni rodzice – między zmęczeniem a satysfakcją* szkicuje współczesny obraz rodzicielstwa „bez lukru”, jako ciężką pracę naznaczoną zarówno satysfakcją, jak i ogromnym wysiłkiem, będącą wypadkową oczekiwań społecznych i indywidualnych, adresowanych wobec siebie i partnerów/partnerek. *Polska bezdzietność z wyboru – medialny dyskurs na początku XXI wieku* to problematyka, którą przybliży czytelnikom **Beata Łaciak**. Autorka odnotowuje dynamikę tytułowego dyskursu na przestrzeni czasu, słabnięcie stygmatyzacji osób dobrowolnie bezdzietnych oraz większą społeczną zgodę na postrzeganie rodzicielstwa jako roli życiowej podejmowanej zgodnie z wolną wolą jednostki. Tekst **Beaty Szluz** *Doświadczenie choroby dziecka w rodzinie (na przykładzie zespołu Pradera–Williego)* pozostaje w nurcie rozważań o rodzicielskich trudach. Badaczka ukazuje, w jaki sposób choroba lub niepełnosprawność stają się doświadczeniami nie tylko jednostki, ale także rodziny i całej sieci społecznej znajdującej się wokół niej. *Dziecko jako atrybut małżeństwa? Społeczno-kulturowe uwarunkowania procesu separacji i rodzicielstwa* to analiza **Iwony Przybył** etapowo zarysowanych przeobrażeń relacji między instytucją małżeńską a prokreacją. Opis przemian procesu autorka rozpoczyna od wskazania na ustanowienie dziecka podstawowym celem małżeństwa, następnie przechodzi przez sytuowanie macierzyństwa poza małżeństwem i destygmatyzację dzieci nieślubnych, aż po nieobecność dziecka w małżeństwie w kontekście zamierzonej bezdzietności. Przedostatni rozdział tej części to propozycja **Anny Kotlarskiej-Michalskiej**, która wskazuje na *Czynniki kształtujące współczesną rolę matki*, a w nich – na złożoność tejże roli, postawy kobiet wobec niej, specyficzne determinanty, nowe spojrzenia i przeniesienia w akcentach w roli oraz uwarunkowania pewnych aspektów o słabym rozpoznaniu. Część trzecią zamyka tekst **Joanny Mizielińskiej** pt. *Nieheteronormatywne praktyki rodzicielskie. Rodziny z wyboru w Polsce*. Autorka poddaje analizie empirycznej rodzicielstwo osób nieheteronormatywnych, przedstawiając różnorodność sposobów zarówno samego procesu stawania się rodzicami, jak i konfiguracji, w jakich funkcjonują badani, pełniąc te funkcje, z uwzględnieniem zmiennych płci oraz wieku.

Część czwarta, ostatnia, zatytułowana „**Przekraczając granice, poszukując nowych scenariuszy ról rodzinnych**”, składa się z pięciu rozdziałów, które w różnorodny sposób dotyczą graniczności: geograficznie, genetycznie, socjalizacyjnie,

ale i metaforycznie. Otwiera ją rozdział **Jacka Marii Kurczewskiego** *Duchy Baloma i nie tylko: pokrewieństwo biologiczne, społeczne i kulturowe*. Jest to propozycja ujmowania pokrewieństwa jako faktu społecznego oraz percepcji kondycji rodziny z punktu widzenia pokrewieństwa relacyjnego, które zdaniem autora pozostaje stałe, w kontrze do strukturalnych przeobrażeń, których doświadcza. **Bartłomiej Walczak** w tekście *Czytając Thomasa i Znanieckiego: rodzina transnarodowa w tekstach wczesnych migrantologów* porusza zagadnienia styczności między socjologią i moralnością w kontekście przemian rodziny, odnotowuje potencjał materialno-źródłowy w odczytywaniu *Chłopa polskiego* oraz jego interpretację jako efekt szeroko zakrojonych procesów zmiany społecznej. W *Przyczynku: role i kapitały rodzinne w polach semantycznych, według Inwentarza JA-MY-ONI i według Testu Dwudziestu Stwierżeń (TST)* **Barbara Fatyga** przedstawia możliwe analizy zróżnicowań relacji rodzinnych wraz z ich potencjałem ukazywania złożoności społeczno-kulturowych światów rodzin współczesnych i dawnych, realnych, ale i fikcyjnych – w przypadku badań socjoliterackich czy filmoznawczych. Przedostatni rozdział, *Nieodpłatna praca opiekuńcza w rodzinie jako kategoria polityki społecznej*, autorstwa **Marioli Raclaw** opisuje przestrzeń debat prowadzonych wokół opiekuńczego potencjału rodzin na polu polityki społecznej, w szczególności w obszarze polityk opiekuńczych. Zaakcentowana zostaje konieczność monitorowania samego dostępu do opieki, jak i podjęcia jej w celu przeciwdziałania szeroko rozumianym nierównościami społecznym. Część ostatnią zamyka tekst **Magdaleny Rosochackiej-Gmitrzak**, *Gdy starość nie jest już sprawą tylko rodziny: emancypacyjne przejście w gerontologii społecznej*, który jest swoistym zapytaniem o kierunki rozwoju współczesnej gerontologii społecznej oraz artykulacją potrzeby humanistycznej soczewki w analizach, studiach i praktycznych działaniach podejmujących zagadnienia oraz wyzwania starzenia się jednostek w rodzinach i społecznościach, „krojąc” szczególnie działania praktyczne, zgodnie z indywidualnie interpretowaną potrzebą jakości życia.

Mamy szczęście przyjaźnić się z profesorem Anną Kwak. Publikacja ta jest wyrazem naszej wielkiej wdzięczności, szacunku i sympatii, jaką darzymy Profesor, oraz chęci podziękowania za Jej intelekt oraz wielki humanizm, który sprawia, że stajemy się nie tylko lepszymi naukowcami, ale i lepszymi ludźmi. Czytelnikom oferujemy ją w nadziei, że docenią oni także trafność i doniosłość obecnych oraz przyszłych prac Profesor Anny Kwak w badaniach nad rodziną, w wymiarze zarówno akademickim, jak i praktycznym, tworząc działania i polityki uwzględniające Jej przekaz. Pozostaje nam zaprosić Czytelników do lektury. Nade wszystko jednak – Pani Profesor, Droga Aniu – to Księga dla Ciebie.

Mariola Bieńko, Magdalena Rosochacka-Gmitrzak, Ewa Widel